Římskokatolická
farnost Cheb

Stručná historie a umělecké vybavení kostela sv. Václava v Chebu

Roku 1294 udělil král Václav II. dominikánům povolení postavit v Chebu klášter. Spolu s kostelem byl vystavěn v letech 1294 – 1296. Na místě dnešního kostela sv. Václava stál tedy od roku 1284 do 40. let 17. století kostel raně gotický. Nová Dominikánská ulice, ve které byl i původní hlavní vchod v západním průčelí kostela, se stala i písemně fixovanou hranicí oddělující klášter od židovské čtvrtě. Velikost a podobu gotického kostela neznáme. Během třicetileté války se gotický kostel změnil v ruinu, část kláštera se zřítila a pozdější barokní přestavba zcela změnila základní stavební dispozici.

Současný kostel sv. Václava vznikl v letech 1674 – 1688 v barokním slohu jako jednolodní stavba s bočními kaplemi. V roce 1689 byl nový kostel, který se stal jedinečnou raně barokní stavbou města, vysvěcen řezenským biskupem. Při přestavbě kostela došlo ke změně půdorysu původní středověké stavby a hlavní průčelí s honosným portálem a hlavním vchodem bylo nově orientováno do Kamenné ulice. Zde vede z ulice, stoupající k náměstí, dvojstranné schodiště k pěkně vyzdobenému kamennému portálu kostela, nad nímž je jako poděkování za dar na stavbu kostela, který dal k dispozici císař Leopold I., umístěna v kameni vytesaná císařská dvojitá orlice. Dříve se na této východní straně kostela nalézal chór, zatímco vchod, přístupný z Dominikánské ulice vedoucí z Jánského náměstí do Kamenné ulice, byl umístěn na západní straně kostela (dodnes je z vnějšku vidět jeho obrys ve zdi).

Po zmírnění následků zhoubné třicetileté války přistoupili chebští dominikáni jako první řád k obnově svých zchátralých budov v Kamenné ulici. V roce 1674 položili základní kámen ke stavbě kostela sv. Václava, dokončeného za 15 let. Dne 26. srpna 1689 vysvětil stavbu s oltáři, do kterých byly vloženy ostatky svatých, řezenský světící biskup Albrecht Arnošt. Za tři dni poté biskup vysvětil Loretu ve Starém Hrozňatově. Za architekta novostavby kostela sv. Václava, vybudovaného dle osvědčeného vzoru římského chrámu Il Gesu, pokládají umělečtí historikové vesměs pozdějšího stavitele chebské pevnosti Abraháma Leuthnera (1639 – 1701), pracujícího v Čechách pro šlechtu, církev i města. Podle zápisu v pamětní knize stavěl dominikánské budovy chebský městský stavitel Ondřej Herkules. Následující odstavce popisují hlavní vnitřní umělecké vybavení tohoto kostela, ve kterém se jako v posledním chebském chrámě dochovalo původní barokní a rokokové vybavení.

Po vstupu do chrámu nás první dveře vlevo zavedou do dnešní zpovědní kaple s barokním **oltářem Bolestné Panny Marie (C 5)**. Byl na něm pravděpodobně umístěn nejcennější kus ze starého gotického kostela - pieta, vyřezaná z olšového dřeva kolem roku 1350, o výšce 158 cm. Jedná se o mystické dílo, navazující na středoněmecké gotické piety vertikálního typu, vzbuzující u věřících hlubokou účast. Později byl obličej matky odříznut a nahrazen méně bolestnou tváří. Sousoší restauroval v roce 1972 M. Hamsík, dnes je bez barokní polychromie, zčásti poškozené. Bylo zapůjčeno na slavnou výstavu Doba Karla IV. do Prahy. Právem je dnes jako ceněný exponát našeho středověkého umění vystaveno v nové expozici chebské gotiky ve výstavní síni Klára. Ve výklenku je na místě této plastiky nyní umístěna později vzniklá jiná pieta. Ve spodní části oltáře vidíme zašlou malbu probodeného srdce Mariina. Kříž, který se dnes nachází v této zpovědní kapli, byl původně jako misijní kříž umístěn na kostele sv. Oldřicha v Dřenici.

První dva oltáře v chrámové lodi, umístěné v obou bočních kaplích, pocházejí z doby vzniku kostela (před 1689). Na poměrně plochém levém bočním **oltáři Panny Marie (C 9)** spatříme méně kvalitní velkou oltářní olejomalbu Zasnoubení Panny Marie. Oba snoubenci stojí před knězem v synagoze, obklopují je lidé, nahoře ztvárnil malíř symbol Ducha svatého- holubici. Vlevo od obrazu je umístěna socha sv. Josefa s Ježíškem a vpravo socha sv. Anny s malou Marií. Vyobrazení pěstouna Páně sv. Josefa se nacházelo ještě pod oltářním plátnem. Spodní část oltáře uzavírá antependium s olejomalbou Narození Páně, na levém okraji zašlé malby uvidíme pastýře, na pravém pak mudrce se zářící kometou, dále anděly s latinským nápisem, oslavujícím Boha. Na vrchní části oltáře je vlevo umístěna socha archanděla Rafaela s rybou,

uprostřed archanděla Michaela a vpravo anděla Strážce. Výzdobu oltáře doplňují čtyři hlavičky andílků a alianční erb nad obrazem. Na levém erbu je zpodobněna tuším slezská orlice, na děleném pravém černá rakouská orlice s českým lvem. Lze se domnívat, že se jedná o znaky zemí, kde vládl císař Leopold I. (+1705). Ten finančně podpořil nejen zbudování kostela, ale jistě i pořízení tohoto oltáře. Podle údaje z inventáře kostela z roku 1856 visíval na zdi vedle oltáře obraz Neposkvrněného početí Panny Marie ve zlaceném rámu.

Prvním oltářem po pravé straně je **oltář Ukřižování (C 10)** s kvalitním obrazem Ukřižování a dominikánskými světci. Na kříži je umístěn obvyklý latinský nápis Ježíš Nazaretský, král židovský, v horní části obrazu drží andělé pásku s latinským textem „My však kážeme Ježíše ukřižovaného“. Podle údajů z inventáře z roku 1856 stály po obou stranách plátna původně dvě velké zlacené sochy sv. Jana Křtitele a sv. Maří Magdaleny. Nyní lemují obraz sochy zakladatelů polské provincie dominikánského řádu sv. Hyacinta s monstrancí (+1257) a bl. Česlava (+1242) s hořící koulí, níže byl obraz karmelitánky sv. Terezie z Lisieux s křížem (+1897). Na antependiu je zpodobněn patron rolníků Španěl sv. Izidor v krajině s domy a dobytkem. V nástavci oltáře drží Kristus kříž a úplně nahoře sedí anděl. Na erbu nad hlavním obrazem je namalován pes s lilií (znak dominikánů) a iniciálami FRBMIE, jejichž smysl se nepodařilo rozluštit. Podle tvrzení literatury namaloval v roce 1689 tehdy nejlepší chebský malíř Jiří Adam Eberhardt plátno pro moserovský boční oltář kostela. Melchior Adam Moser získal směnou v roce 1682 nedaleký statek Hazlov, žil z práce svých venkovských poddaných, kteří uctívali sv. Izidora. Je tedy možné, že by autorem umělecky hodnotného obrazu Ukřižování mohl být J. A. Eberhardt.

Druhým oltářem na jižní straně lodi je **oltář Panny Marie Pasovské (C 11)**. O obrazu Pasovské madony jsme psali již ve zpravodaji č. 11/1998. Tento votivní obraz Panny Marie Pomocné, hojně uctívaný v Čechách, je zasazen do rámu rozměru 60x80 cm, po stranách jej doplňují sochy klečících andělů a kvalitní sochy v životní velikosti rodičů Panny Marie vlevo sv. Jáchyma s holí a vpravo sv. Anny s knihou, připsané místnímu řezbáři Kryštofu Langerovi z doby kolem roku 1765. Nástavec zdobí tři sošky andělů s hlavičkami andílků kolem kruhové výseče, přivádějící do kostela světlo.

Druhý oltář na severní straně lodi, **oltář sv. Vincence Ferrarského (C 12)**, je zasvěcen španělskému dominikánovi a skvělému kazateli (+1419). Vzhledem k tomu, že se podobá oltáři ve farním kostele v Horšovském Týně, na kterém pracoval chebský sochař Melchior Dietrich v roce 1741, usoudili umělečtí historikové, že oltář vznikl v Dietrichově dílně kolem roku 1740. Jedná se o umělecky hodnotnou práci po stránce malířské i sochařské. Obraz ve velikosti 280x150 cm zpodobňuje stojícího světce v řádovém oděvu, žehnajícího dvěma klečícím postavám, scénu obklopují další figury. V horní části plátna vidíme anděly s latinským nápisem „Obávejte se Boha a vzdávejte mu čest“. Po levé straně olejomalby stojí socha sv. Antonína Florentského a vpravo socha sv. Petra Mučedníka. Oltář zdobí dále řada andělů s nástroji: pod oběma sochami andílci s váhami a mušlí, nad obrazem anděl s trubkou a praporcem s nápisem, zcela vlevo po straně oltáře socha anděla s bůžkem a zcela vpravo socha anděla se zvoncem. V nástavci umístil tvůrce sochu alegorie Víry a postavy dvou mouřenínů a dvou Turků s kříži. Upomínají na misionářské působení sv. Vincence. Proto byla právem před oltář umístěna křtitelnice.

Posledním oltářem v kapli po levé straně je **oltář Panny Marie Růžencové (C 13)**. Dne 7. 1. 1743 nakreslil chebský sochař Jan Jakub Stilp, syn zdejšího nejproslulejšího mistra Jana Karla Stilpa, návrh na růžencový oltář. V jeho návrhu se dominantou oltáře stala Madona, stojící pod baldachýnem, ve spodní části vynikal zdobený tabernákl. Na dnešním oltáři, jehož vznik se klade do let 1740-1750, předává Madona s dítětem, sedící na trůně, svatému Dominikovi (+1221) růženec, u Dominikových nohou vidíme jeho atribut- sošku psa. „Podle legendy měla totiž jeho matka sen, že porodí psíka, který pochodní zapálí celý svět“. Odtud vznikl název „Domini canes“ = „psi Páně“. Vpravo je k této scéně přiřazena socha církevní učitelky sv. Kateřiny Sienské (+1380). Ústřední téma oltáře rámuje baldachýn s postavičkami andílků, kteří zdobí i horní část oltáře. Dole je vztyčen kříž a spatřujeme zde latinský nápis „Královno svatého růžence, oroduj za nás“. Po stranách oltáře je na konzole vlevo vztyčena socha dominikánského papeže Pia V. (+1572) a vpravo socha oblíbeného sv. Vincence Ferrarského s knihou, na jejíž rozevřených stránkách čteme latinský text stejného znění jako na oltářním obraze toho světce. Tabernákl krášlí celkem pět zlacených reliéfů, zobrazující tajemství slavného růžence, zleva scény: Nanebevzetí Panny Marie, Vzkříšený Kristus, Korunování Panny Marie, Nanebevstoupení Páně a Seslání Ducha svatého. Dominikáni jako ctitelé modlitby svatého růžence založili v Chebu Růžencové bratrstvo, zrušené v době vlády císaře Josefa II.

Posledním oltářem v kapli po pravé straně lodi je **oltář sv. Dominika (C 14)**. Lze se důvodně domnívat, že první oltáře v nově vysvěceném chrámě byly vesměs jen provizorní a že byly postupem doby nahrazeny novými. Například dne 4. 7. 1746 byl vypracován návrh na opravu oltáře sv. Dominika. Současný oltář pochází z doby 1740-1750. Kolem zaskleného obrazu světce (170x90 cm), zpodobněného s knihou v pravé ruce a v levici s ratolestí, stojí vlevo socha patronů filozofů sv. Kateřina Alexandrijská s kolem, pod obrazem klečí řádový světec a vpravo stojí socha světice. Na levý okraj oltáře jeho tvůrce postavil sochu sv. Kateřiny Sienské s trnovou korunou, svírající v ruce srdce, a na pravý okraj sochu patronky jižní Ameriky sv. Růženy z Limy (+1617) s růžemi na hlavě, držící v ruce ratolest. Obraz sv. Dominika drží dva andělé a další andělé a jejich hlavičky jsou jako stafáž rozesety po celém oltáři. Do středu nástavce umístil sochař hvězdu (Dominikův atribut) s paprsky. Kolem tabernáklu spatřujeme vlevo reliéf alegorie Víry s kalichem a vpravo reliéf alegorie Lásky se srdcem.

Vlevo u triumfálního oblouku je postaven silně zdobený rokokový **oltář zemského patrona sv. Jana Nepomuckého (C 15)**. Na jeho stavbu uzavřeli dominikáni dne 4. 9. 1766 smlouvu s tehdy nejlepším místním sochařem Kryštofem Langerem, který dostal za práci zaplaceno 268 zl. Sochař pak pracoval pro kostel v blízkém Marktredwitz a pro františkánský kostel v Chebu. Kolem ústřední postavy světce zpodobnil sochař vlevo alegorii Víry s křížem a vpravo zřejmě alegorii Vlasti s erbem s českým lvem, nahoře stojí výrazná postava anděla, oltář zdobí další andělé, působivá je trojice andělů pod sochou. Dílo završuje svatozář s Božím okem. V místě současného svatostánku býval dříve výklenek (nika), v níž byla umístěna prastará gotická soška Madony s dítětem z doby kolem 1380-1390. V době májových pobožností stávala na oltáři větší gotická socha Panny Marie, ozdobená květinami. V době působení duchovního správce P. Augustina bylo na oltář nad svatostánek umístěno věčné světlo.

Na pravé straně triumfálního oblouku je na zdi upevněna **kazatelna (C 16)**. V archivních dokladech se podařilo zjistit, že dne 18. 12. 1683 uzavřel klášter smlouvu s místním sochařem Vilémem Fischerem (Fisszerem) na postavení kazatelny, kterou poté nahradila nová. Dne 5. 5. 1754 uzavřeli dominikáni smlouvu se sochařem Kryštofem Langerem a truhlářem Šebestiánem Prenckartem na pořízení nové kazatelny, dokončené do července 1755, umělci obdrželi za svou práci celkem 294 zl. 5 kr. Při zpracování návrhu nového díla se inspirovali tvářností kazatelny v blízkém poutním místě Chlumu Svaté Maří. Na stříšce ztvárnili sousoší Panny Marie se sv. Dominikem, u jehož nohou vidíme psa s pochodní v tlamě. Dílo zdobí řada řezeb andělů, vlevo alegorie Církve s papežskou tiárou, vpravo alegorie Víry s křížem. Uprostřed kazatelny nacházíme reliéf ze života sv. Dominika, dole srostlici tří andělů. Pozornost věřících poutá anděl, umístěný na okraji, třímající v ruce kříž jako symbol Nového zákona a vpravo anděl s Mojžíšovou holí, ovinutou hadem jako symbol Starého zákona.

Hlavní oltář sv. Václava (C 17): Dne 9. 9. 1683 uzavřeli dominikáni smlouvu s chebským truhlářem Bernardem Drechslerem na stavbu hlavního oltáře nově budovaného chrámu. Jeho dílo bylo hotové do roku 1686, kdy dostal vyplaceno 100 zl. Pak měl mistr čas zhotovit oltář do loretánské kaple ve Starém Hrozňatově (1687). Konečný tvar dal hlavnímu oltáři malíř Gottfried Kniescheck (Knieseck), se kterým uzavřeli dominikáni smlouvu dne 9. 3. 1684. Za svou práci získal malíř do roku 1686 sumu 230 zl. a pak dále pracoval hlavně pro farní kostel sv. Mikuláše. Lze se domnívat, že s výzdobou hlavního oltáře nebyli dominikáni příliš spokojeni a proto dne 25. 11. 1701 uzavřeli smlouvu s pražským malířem francouzského původu Jean Claudem Monno (Monnodem) na zhotovení nového oltářního obrazu. Od tohoto umělce se v Chebu dodnes dochovala freska Ukřižování v bývalém kostele klarisek, namaloval obraz na týž námět pro klášterní kostel ve Valdsasích i obraz do pražského kostela sv. Vavřince na Petříně. Podle popisu z roku 1856 vynikal na pozlaceném oltáři rozměrný obraz patrona kostela, obklopený dvěma velkými sochami dominikána a největšího středověkého učence sv. Tomáše Akvinského (+1274) a zakladatele řádu sv. Dominika, v nástavci byla zobrazena scéna Korunování Panny Marie. Z další sochařské výzdoby jmenujeme alespoň sochy babičky sv. Ludmily a sv. Václava. Jistě se jednalo o kvalitní umělecké dílo. Současný hlavní oltář vznikl kolem roku 1880 při klasicistické přestavbě oltáře. Na ústředním basreliéfu je zpodobněn svatý Václav, klečící před Nejsvětější svátostí, štít s čepicí má položeny u nohou, korouhev s obrazem Madony se opírá o svatostánek. Nad jeho postavou se v oblacích vznáší žehnající Panna Maria s anděly. Po levé straně oltáře je postavena socha sv. Dominika, držící lilii a knihu s mariánskou modlitbou, na druhé straně socha řádového světce s knihou a prstem na ústech by mohla v souladu s původní kompozicí oltáře zpodobňovat sv. Tomáše Akvinského. Dále se po stranách oltáře a kolem tabernáklu nacházejí sochy

čtyř stojících andělů, uprostřed socha vzkříšeného Krista. Ve spodní části oltáře vidíme reliéfy Zavraždění sv. Ludmily a kajícnice sv. Maří Magdaleny, pod nimi v jedné řadě reliéfy šesti řádových světců a světic.

Toto hlavní umělecké vybavení kostela sv. Václava doplňují **malby**. Nad bočními kaplemi chrámu jsou ve štukovém orámování vymalováni čtyři evangelisté se symboly Ježíše Krista a Panny Marie, v kapli pod kruchtou byly dnes zabílené scény ze života Kristova, v sakristii vidíme tři fresky: světce patrně sv. Václava, Nejsvětější Trojici a Zavraždění sv. Václava, v místnosti v prvním patře je na stropě velká eliptická freska na téma dominikáni s Madonou. Kolem roku 1735 po dostavbě budov kláštera vymaloval na strop knihovny fresku „Král Šalamoun přijímá královnu ze Sáby“ s obrazy ze života zakladatele řádu a alegoriemi známý západočeský umělec Eliáš Dollhopf; jedná se o dílo z raného období jeho tvorby.

Přehled základních dat:

- 1294 Václav II. povoluje stavbu kostela a kláštera v Chebu
- 1295 první zmínka o kostele sv. Václava
- 1314 vstupní portál v Dominikánské uličce
- 1422 stavba kaple sv. Leonarda
- 1642 zřícení části kláštera
- 1673 císař Leopold I. přispívá na stavbu nového kostela
- 1674 položení základního kamene kostela
- 1688 zahájení stavby klášterního konventu
- 1689 vysvěcení nového kostela
- 1700 - 1760 dodán hlavní interiér kostela
- 1720 dokončena stavba klášterních budov
- 1730 - 1735 nástropní malby v klášterní knihovně
- 1775 instalovány varhany od H. Troetschera
- 1880 hlavní oltář nahrazen neorenesančním replikou
- 1936 zrušení dominikánského kláštera v Chebu

Zpracoval Petr Beran
doplněno podle Encyklopedie města Cheb (encyklopedie.cheb.cz)

